

Людмила Вікторівна ДІДЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра фінансових ринків,
Університет Державної фіскальної служби України
E-mail: luda_didenko81@ukr.net

Інна Анатоліївна КОБЗАР

Університет Державної фіскальної служби України
E-mail: innakobzar321@gmail.com

Ірина Сергіївна ХАНАЛІЄВА

Університет Державної фіскальної служби України
E-mail: iriska.bur97@gmail.com

**ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЯК
УЧАСНИКІВ СУЧАСНОГО РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Діденко Л. В., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. Дослідження діяльності небанківських фінансових установ як учасників сучасного ринку фінансових послуг. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 88-94.

Анотація

Вступ. *Основу кредитної системи України становить банківська система, тобто Національний банк України, інші банки та філії іноземних банків, що діють на території країни. Але нещодавно важливу роль на ринку фінансових послуг почали виконувати небанківські фінансово-кредитні інститути. Нині вони надають доволі широкий спектр послуг і так стають серйозними конкурентами для банків. Тому вивчення особливостей діяльності небанківських фінансово-кредитних установ та їхньої ролі у економічному зростанні держави є актуальною проблемою для вивчення.*

Результати. *У статті здійснено оцінку діяльності основних небанківських фінансово-кредитних установ. Проаналізовано основні показники діяльності небанківських фінансових установ у розрізі основних сегментів сучасного ринку фінансових послуг. Визначено проблеми, які гальмують розвиток ринку страхових послуг, ринку недержавного пенсійного забезпечення та ринку ломбардного кредитування. Зроблено висновок про необхідність негайного вирішення системних проблем на ринку фінансових послуг для забезпечення його ефективного та стабільного функціонування в майбутньому.*

Ключові слова: *небанківські фінансові установи; ринок фінансових послуг; Нацкомфінпослуг; страховий ринок; недержавні пенсійні фонди; ринок послуг ломбардів.*

Liudmyla Viktorivna DIDENKO

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Financial Markets,
University of the State Fiscal Service of Ukraine
E-mail: luda_didenko81@ukr.net

Inna Anatoliivna KOBZAR

University of the State Fiscal Service of Ukraine
E-mail: innakobzar321@gmail.com

Iryna Serhiivna KHANALIEVA

University of the State Fiscal Service of Ukraine
E-mail: iriska.bur97@gmail.com

ANALYSIS OF NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS ACTIVITY AS PARTICIPANTS OF MODERN FINANCIAL SERVICES MARKET

Abstract

Banking system, that is, the National Bank of Ukraine, other banks and branches of foreign banks operating in the country, is the basis of the Ukrainian credit system. However, non-bank financial and credit institutions play an important role in the financial services market. Today they provide quite a wide range of services and thus become serious competitors for banks. Therefore, the study of the peculiarities of the activities of non-bank financial and credit institutions and their role in the economic growth of the state is an urgent problem for investigation. The article assesses the activities of the main non-bank financial institutions. The main indicators of the effectiveness of non-banking financial institutions in the context of the main segments of the modern financial services market are analysed. The problems that impede the development of the insurance services market, the non-state pension insurance market and the Lombard loan market are identified. It is concluded that it is an urgent necessary to solve the system problems in the financial services market in order to ensure its effective and stable operation in the future.

Keywords: *non-bank financial institutions; financial services market; National Financial Services; insurance market; non-state pension funds; pawnshop services market.*

JEL classification: G2

Вступ

Необхідною умовою для сталого функціонування економіки України є розвиток та становлення вітчизняного ринку фінансових послуг. Ефективно функціонуючий страховий ринок, розвинені пенсійні фонди, небанківські кредитні установи та інші фінансові установи сприяють стабільному та успішному розвитку всіх економічних процесів у суспільстві.

Проблеми функціонування і діяльності окремих фінансових установ розглядаються у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: О. Василика, В. Корнєєва, В. Полюховича, М. Савлука, А. Сміта, М. Туган-Барановського, О. Янкова та інших.

Мета статті

Мета роботи – дослідження діяльності небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг, виявлення основних проблем у їх функціонуванні та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ринок фінансових послуг є пріоритетним сектором розвитку вітчизняної економіки. На цьому ринку відбувається обмін грошима, надаються кредити і проходить мобілізація капіталу. Провідне значення тут належить фінансовим послугам, завдяки яким грошові потоки спрямовуються від власників до позичальників.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ринок фінансових послуг – це сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг [1].

Державне регулювання небанківського фінансового сектору на ринку фінансових послуг

належить до компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). До ринку небанківських послуг України, державне регулювання яких здійснює Нацкомфінпослуг, входять: страхові компанії, кредитні спілки та інші небанківські кредитні установи, юридичні особи публічного права, що надають фінансові послуги, недержавні пенсійні фонди та їх адміністратори, ломбарди, фінансові компанії, що надають такі послуги як фінансовий лізинг, факторинг, поруки та гарантії, юридичні особи без статусу фінансової установи, які мають право надавати певні види фінансових послуг (фінансовий лізинг) [2].

Згідно з даними Державного реєстру фінансових послуг, станом на 31.12.2017 року в Україні налічувалося 1 993 фінансові установи (табл. 1).

Таблиця 1. Кількість фінансових установ у Державному реєстрі фінансових установ, 2016-2017 роки

Фінансові установи	Станом на 31.12.2016	Протягом 2017 року		Станом на 31.12.2017	Відхилення 2017/2016 (+/-) шт.
		Внесено	Виключено		
Страхові компанії, всього	310	4	20	294	-16
<i>у тому числі:</i>					
з ризикових видів страхування	271	4	14	261	-10
зі страхування життя	39	0	6	33	-6
Кредитні спілки	462	1	85	378	-84
Фінансові компанії	809	126	117	818	+9
Ломбарди	456	14	55	415	-41
Адміністратори НПФ	22	0	0	22	0
Недержавні пенсійні фонди	64	0	0	64	0
Довірчі товариства	2	0	0	2	0
Разом	2 125	145	277	1 993	-132

*Складено авторами на основі [3].

Проаналізувавши цю таблицю, можна зробити висновок, що кількість небанківських фінансових установ зменшилась на 132 одиниці. Це пов'язано зі зменшенням кількості кредитних спілок, ломбардів та страхових компаній. Позитивну динаміку продемонстрували лише фінансові компанії, кількість яких збільшилась на 9 одиниць, у зіставленні з 2016 роком.

Важливим сегментом вітчизняного ринку фінансових послуг є ринок страхування, від ефективності якого залежить не тільки підвищення добробуту населення, але й стабільний економічний розвиток країни. Страхові компанії на ринку фінансових послуг виступають, з одного боку, як фінансові установи, що залучають та розміщують кошти з метою отримання прибутку, а з іншого – як організації, що перерозподіляють і страхують фінансові ризики інших суб'єктів ринку [4].

Кількість компаній на страховому ринку України тривалий час демонструє тенденцію до зменшення, загальна кількість функціонуючих страхових компаній у 2017 році становила 294, що на 16 установ менше, ніж у попередньому році (рис. 1).

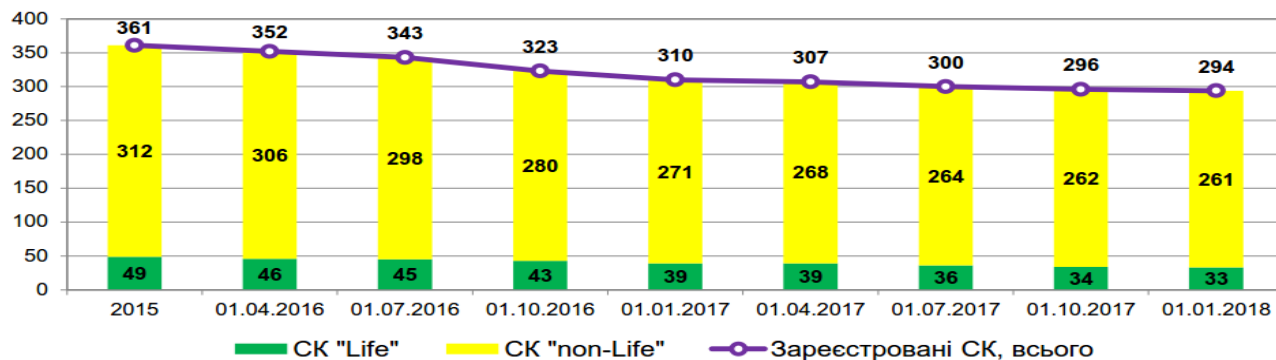

Рис. 1. Кількість зареєстрованих страхових компаній, станом на 01.01.2018 року, (од.)

*Складено авторами на основі [5].

Розглянемо обсяг страхових премій як ключового показника діяльності страхових компаній (рис. 2).

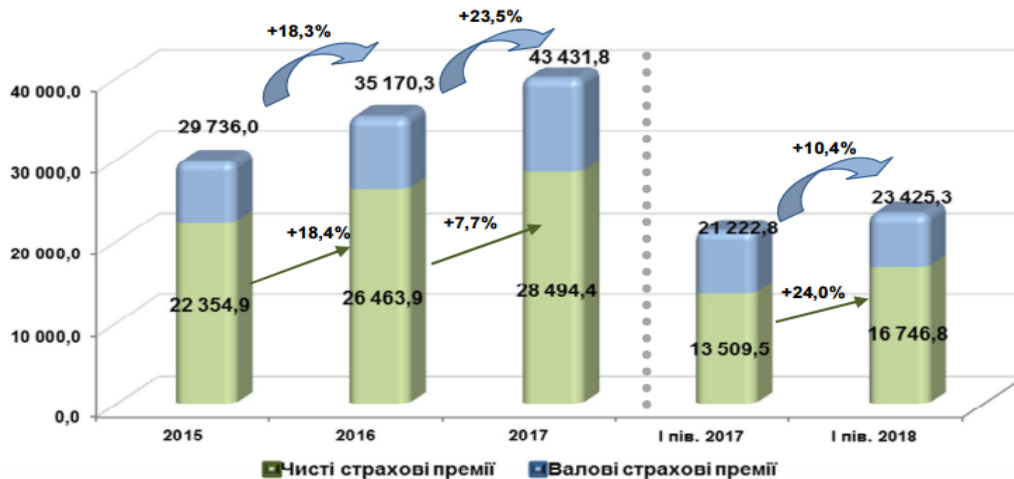

Рис. 2. Динаміка страхових премій за 2015-2017 рр., I пів. 2018 р. (млн грн)

*Складено авторами на основі [5].

Проаналізувавши динаміку страхових премій, можна зробити висновок, що за I півріччя 2018 року чисті страхові премії становили 16 746,8 млн грн, що становить 71,5 % від валових страхових премій. Обсяги валових страхових премій за I півріччя 2018 року збільшилися порівняно з I півріччям 2017 року на 10,4 %, чисті страхові премії збільшилися на 24,0 %.

Важливе значення для успішної діяльності страхових компаній мають активи та розмір страхових резервів, адже вони є індикаторами фінансової стійкості та відображають спроможність компаній у майбутньому виконати взяті на себе зобов'язання.

Станом на 30 червня 2018 року обсяг загальних активів страховиків становив 57 229,0 млн грн, що на 3,7 % перевищує відповідні показники минулого року. Власні та залучені кошти страхові компанії використовують для придбання фінансових ресурсів з метою отримання додаткових доходів. Щодо страхових резервів, то динаміка їх обсягу демонструє щорічне зростання, однак воно спричинене девальвацією гривні та переоцінкою залишків валютних активів страхових компаній [5].

Недержавні пенсійні фонди, хоч і охоплюють значно меншу частину ринку, проте є важливою складовою ринку фінансових послуг. Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ, станом на 30 червня 2018 року, в Україні діє 62 недержавні пенсійні фонди (НПФ) та 22 адміністратори НПФ.

Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів та темпи їх приросту розглянемо в таблиці 2.

Отже, станом на 30 червня 2018 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 63,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що на 2,8 тис. шт. (4,2 %) менше у зіставленні зі станом на 30 червня 2017 року. Також потрібно зазначити, що кількість вкладників НПФ станом на 30 червня 2018 року зменшилася у зіставленні з аналогічним періодом 2017 року на 2,4 тис. вкладників (4,0 %) та станом на 30 червня 2017 року у зіставленні з аналогічним періодом 2016 року кількість вкладників збільшилася на 5,1 тис. вкладників (9,3 %).

Зменшення кількості вкладників за період з 30.06.2017 по 30.06.2018 відбулося за рахунок зменшення кількості вкладників фізичних осіб на 3,3 % та юридичних на 21,7 %.

На повільний розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні впливають такі фактори, як відсутність послідовної пенсійної реформи, низька довіра населення до системи пенсійного накопичення, низький інтерес роботодавців до створення та фінансування НПФ.

Розглянемо результати діяльності ломбардних установ на ринку фінансових послуг, адже ломбарди є важливим і невід'ємним елементом інституційної структури вітчизняного ринку фінансових послуг.

Ломбард – це фінансова установа, винятковим видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під відсоток та надання супутніх послуг [7].

Основною перевагою ломбардів перед банками є те, що вони не вимагають надавати довідку про доходи, прописку і не перевіряють кредитну історію клієнта. Найчастіше як заставу клієнти залишають золоті та срібні вироби. Друге місце посідає техніка та електроніка.

Таблиця 2. Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 30.06.2016 р.	Станом на 30.06. 2017 р.	Станом на 30.06.2018 р.	Темпи приросту,%	
				станом на 30.06.2017 р./ станом на 30.06.2016 р.	станом на 30.06.2018 р./ станом на 30.06.2017 р.
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	60,7	66,5	63,7	9,6%	-4,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	831,2	838,0	846,2	0,8%	1,0%
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	2 000,3	2 248,7	2536,7	12,4%	12,8%
Пенсійні внески, всього, млн грн	1847,8	1 945,6	1 937,7	5,3%	-0,4%
у тому числі:					
– від фізичних осіб	83,0	110,0	143,6	32,5%	30,5%
– від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
– від юридичних осіб	1 736,9	1 834,6	1 793,4	4,0%	-2,2%
Пенсійні виплати, млн грн	580,2	685,2	753,4	18,1%	10,0%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	79,7	83,2	80,2	4,4%	-3,6%
Сума інвестиційного доходу, млн грн	917,6	1 227,3	1 536,7	33,8%	25,2%
Прибуток від інвестування активів НПФ	698,0	956,4	1240,0	37,0	29,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	219,6	270,9	296,8	23,4%	9,6%

*Складено авторами на основі [6].

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ, в Україні станом на I півріччя 2018 року налічувалось 415 ломбардів, що є на 52 установи менше, ніж за аналогічний період 2017 року (табл. 3).

За результатами таблиці можна зробити наступні висновки: загальний обсяг кредитування на ринку ломбардних послуг за I півріччя 2018 року є меншим, ніж аналогічний показник у минулому році, сума наданих фінансових кредитів під заставу та сума погашених фінансових кредитів також зменшилась на 1,9 % та 3,3 % відповідно. Кількість наданих фінансових кредитів під заставу зменшилась на 0,6 %, у той час, як показник кількості договорів, погашених за рахунок майна, наданого в заставу, зменшився на 12,5 %

Таблиця 3. Динаміка основних показників діяльності ломбардів

Показник	Станом на 30.06.2016 р.	Станом на 30.06.2017 р.	Станом на 30.06.2018 р.	Темпи приросту,%	
				30.06.2017 р. / 30.06.2016 р.	30.06.2018 р./ 30.06.2017 р.
Кількість зареєстрованих установ	465	442	390	-5,0	-11,8
Активи по балансу, (млн грн)	2 987,6	3 467,3	3 911,0	16,1	12,8
Власний капітал, (млн грн)	1 312,8	1 536,8	1 856,2	17,1	20,8
Сума наданих фінансових кредитів під заставу, (млн грн)	7 842,10	8 382,30	8 224,1	6,9	-1,9
Сума погашених фінансових кредитів, (млн грн)	7 536,00	8 242,50	7 973,7	9,0	-3,3
Кількість наданих кредитів, (тис. од.)	5 790,00	6 043,20	6 006,5	4,4	-0,6

*Складено авторами на основі [8].

Також потрібно зазначити, що для застави ломбарди обирають найбільш ліквідне майно, так в обсязі наданих фінансових кредитів за видами застави найбільшу питому вагу займають фінансові кредити під заставу виробів із дорогоцінного каміння та дорогоцінних металів – 76 %, кредити під заставу побутової техніки – 23,6 %.

Ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для населення через те, що їх діяльність орієнтована на видачу дрібних та короткострокових кредитів, предметом застави зазвичай є найбільш ліквідне майно.

Послуги ломбардів користуються високим попитом в Україні, що дозволяє ломбардам успішно функціонувати на ринку фінансових послуг. Попри зменшення кількості ломбардів, відбулось збільшення суми наданих кредитів.

Динаміку обсягів виданих кредитів та середнього розміру кредиту за I півріччя 2016 – I півріччя 2018 років розглянуто на рисунку 3.

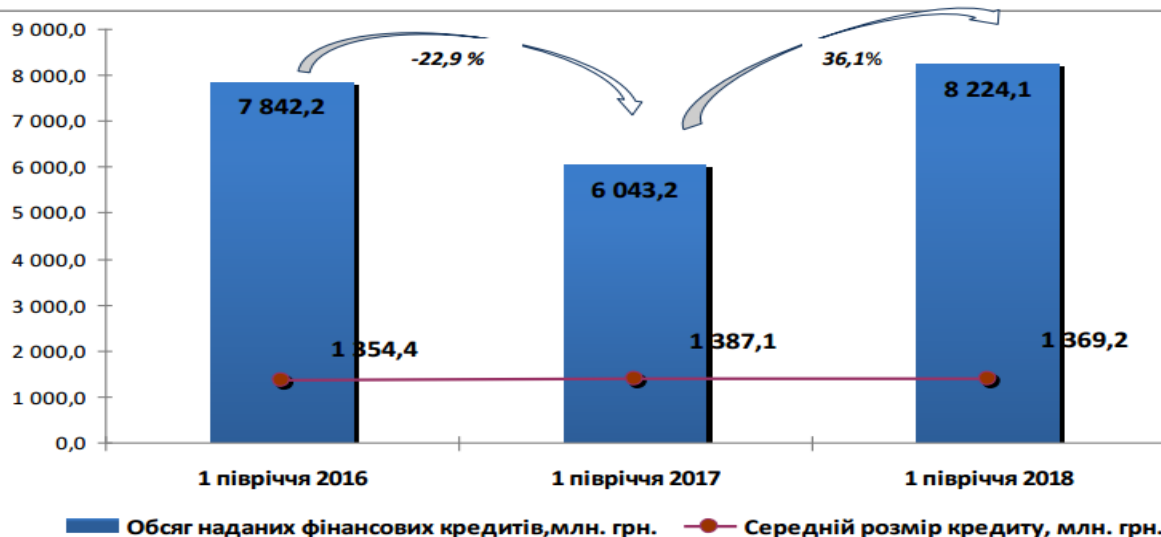

Рис. 3. Динаміка обсягів наданих фінансових кредитів та середнього розміру кредиту за I півріччя 2016 – I півріччя 2018 рр.

*Складено авторами на основі [8].

Отже, необхідно зауважити, що ринок ломбардів ще декілька років буде залишатися основним джерелом кредитування для населення та малого бізнесу. Як кожна фінансова установа ломбарди у своїй діяльності мають як переваги, так і недоліки. До переваг ломбардного кредитування належить те, що гроші можна отримати швидко і без додаткових документів; кредитна історія не відіграє ніякої ролі під час прийняття рішення про кредитування ломбардом; погасити кредит можна в кінці терміну або частинами протягом строку використання.

Недоліками ломбардного кредитування є те, що цей кредит передбачає чималу переплату, позичальникам ломбардів також не вдається уникнути штрафів, які нараховують за прострочення погашення кредиту, також потрібно враховувати те, що за чергове прострочення ломбард може продати заставні предмети навіть не повідомивши позичальника.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Проведений аналіз діяльності основних небанківських фінансових установ дає можливість стверджувати, що ринок фінансових послуг розвивається нединамічно через існування певних проблем, а саме: зменшення кількості страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, ломбардів; низький рівень довіри населення до фінансових установ; падіння купівельної спроможності населення; недосконале державне регулювання діяльності небанківських фінансових установ тощо.

Щоб створити умови для ефективного функціонування фінансових установ на вітчизняному ринку фінансових послуг, необхідно:

- підвищити прозорість та стабільність фінансових ринків, тобто удосконалити законодавство щодо злиття учасників фінансового ринку, розробити комплексну стратегію розвитку державних банків, удосконалити вимоги до рівня корпоративного управління учасників фінансового ринку, посилити вимоги до системи ризик-менеджменту учасників фінансового ринку;

-
- очистити ринок фінансових послуг від проблемних активів, а саме – удосконалити законодавство щодо примусового стягнення заборгованості та відчуження і реалізації заставного майна, скоротити процедури відчуження об'єктів застави на користь кредиторів;
 - удосконалити систему оподаткування учасників фінансових ринків, тобто змінити законодавство в частині оподаткування небанківських фінансових установ та споживачів їх послуг у напрямку: створення сприятливої системи оподаткування ринку деривативів, розроблення та впровадження механізмів податкового стимулювання довгострокових інвестицій, створення сприятливої системи оподаткування ринку спільного інвестування – колективних інвестицій;
 - стимулювати розвиток фінансової грамотності споживачів та інвесторів на ринку фінансових послуг: підвищити стандарти розкриття інформації про фінансові послуги, встановити чіткі санкції для учасників ринку щодо порушення прав споживачів фінансових послуг, запровадити механізми захисту прав міноритарних акціонерів, підвищити прозорість та зручність виплати коштів вкладникам банків, що ліквідуються.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Нацкомфінпослуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>.
3. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2017 рік. URL: <http://https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackom-finposlug.html>.
4. Селіванова Л. С., Адаменко І. П. Особливості розвитку фінансового ринку України. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/9_2018/4.pdf.
5. Підсумки діяльності страхових компаній за I півріччя 2018 року. URL: <https://forinsurer.com/files/file00642.pdf>.
6. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2018. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/OsnPokazn/NPF_II_kv_2018.pdf.
7. Про ломбарди та ломбардну діяльність: проект Закону України: [розглянуто Верх. Радою 03.12.2008 р. №3433; станом на 12.12.2012. р. № 0960]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
8. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за I півріччя 2018 року. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK_II%20kv_2018.pdf.

References

1. Zakon Ukrayiny «Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulyuvannya rynkiv finansovykh posluh» vid 12.07.2001 r. № 2664-III iz zminamy ta dopovnennyamy. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
2. Ofitsiynyy sayt Natskomfinposluh. Retrieved from: <https://www.nfp.gov.ua>. [in Ukrainian].
3. Zvit pro diyal'nist' Natsional'noyi komisiyi, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh za 2017 rik. Retrieved from: <http://https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackom-finposlug.html>. [in Ukrainian].
4. Selivanova, L. S., Adamenko, I. P. Osoblyvosti rozvytku finansovoho rynku Ukrayiny. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/9_2018/4.pdf. [in Ukrainian].
5. Pidsumky diyal'nosti strakhovykh kompaniy za I pivrichchya 2018 roku. Retrieved from: <https://forinsurer.com/files/file00642.pdf>. [in Ukrainian].
6. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnogo pensynoho zabezpechennya stanom na 30.06.2018. Retrieved from: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/OsnPokazn/NPF_II_kv_2018.pdf. [in Ukrainian].
7. Pro lombardy ta lombardnu diyal'nist': proekt Zakonu Ukrayiny: [rozhlyanuto Verkh. Radyu 03.12.2008 r. №3433; stanom na 12.12.2012. r. № 0960]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
8. Pidsumky diyal'nosti finansovykh kompaniy, lombardiv ta yurydychnykh osib (lizinhodavtsiv) za I pivrichchya 2018 roku. Retrieved from: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK_II%20kv_2018.pdf. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції – 07.12.2018 р., прийнята до друку – 17.12.2018 р.